

ZBORNÍK
ABSTRAKTOV

BOOK OF
ABSTRACTS

F F T U

2020

ISBN 978-80-568-0348-6

Zborník abstraktov a materiálov
pre potreby medzinárodnej interdisciplinárnej konferencie
na tému

Aktuálne modely výhovoriek
z osobnej zodpovednosti:
Slovensko a Európa

Book of Abstracts and Materials Designed for International
Interdisciplinary Conference on Topic

Actual Models of Evasions
Out of Personal Responsibility:
Slovakia and Europe

15. október 2020

FFTU

ETHICS OF RESPONSIBILITY IN THE "WORLD COME OF AGE":
REFLECTIONS ON DIETRICH BONHOEFFER'S WARNINGS/
ETIKA ZODPOVEDNOSTI "VO SVETE, KTORÝ STÁRNE": ÚVAHY
NAD VAROVANÍM DIETRICHA BONHOEFFERA

Doc. SERHII LEONIDOVICH SHEVCHENKO, PhD.

Department of philosophy, bioethics and history of medicine, Bogomolets National Medical University Kyiv, Ukraine

Dr. VIACHESLAV KOBRZHYTSKYI

Department of philosophy, bioethics and history of medicine, Bogomolets National Medical University Kyiv, Ukraine

KEY WORDS: Ethics of Responsibility, Spirituality, "World Come of Age", "Moral Memory", Solidarity, Freedom, "Non-religious Christianity"

KLÚČOVÉ SLOV: Etika zodpovednosti, spiritualita, "svet, ktorý stárne", morálna pamäť, solidarita, sloboda, nereligiózne kresťanstvo

ABSTRACT

In modern conditions, the uniqueness of Christian ethics, its universal character, which served as the foundation of universal morality, are increasingly levelled in the post-secular era, including the Christian community. Previously, Christian ethics provided a philosophical consideration of morality, which was directly based on the spiritual experience of Christianity. Today, however, the foundations of spirituality laid by Christianity are beginning to crumble.

Dietrich Bonhoeffer, one of the most prominent religious thinkers of the twentieth century tried in every way to make religion important for modern man and to solve the spiritual dilemma of our time. Today we have witnessed the realization of many of his predictions. The world, as he predicted, is becoming more and more non-Christian and even non-religious. But global mass culture and consumer worldview do not answer the question of the meaning and purpose of life. This means that Bonhoeffer's sermons, his teachings and poetic works acquire a new sound, help to combine people's desire for freedom of their personality with conscious responsibility, cultural diversity with spiritual depth, and love for man with faith in God.

Therefore, in this investigation we will focus on determining the role and importance of the conceptual provisions of his ethics of responsibility for the culture of the modern Christian world and the problem of the value principles of human existence in the so-called world "come of age".

Bonhoeffer's style of theological thinking, the manner of his argumentation, in our opinion, are in line with the existentialist tradition and formed on the principle of the dichotomy

of “yes” and “no”, on the principle of denying objectivist thinking. However, Bonhoeffer in contrast to the views of Nietzsche notes that his ethics is not an ethics of vitalism, which lives only in an attempt to establish life, and not an ethics of refusal that lives only with “no”, but an ethics of responsibility that lives in tension between earthly and heavenly values. The life we receive from Christ in form of “yes” and “no” told to our existence – argued Bonhoeffer⁹⁷ – requires in return a life that accepts and unites this “yes” and this “no”. “Responsible life” is a life lived in response to the life of Jesus Christ (to “yes” and “no” uttered about ourselves). A moral life that is lived responsibly: therefore, responsibility is the universal task of life”.

Bonhoeffer defines two features that characterize a responsible life: the relationship with God and man and, moreover, with personal freedom: “*Maybe, as it seems to me today, the very notion of the Church gives an opportunity to come to the realization of the sphere of freedom (art, education, friendship, game)? Thus, should we not remove “aesthetic existence” (Kierkegaard) from the sphere of the Church, but namely to justify within it in a new way? I’m sure of this... ”*⁹⁸. Since it is a connection with God and man, it takes the form of representation and conformity to reality. Even a person who lives without special responsibility, a person who simply lives his human life represents man in general, all the humanity. But the representation was lived in all its intensity by Jesus Christ who as the Son of God became man in order to represent humanity, to be the representative of all people. The Christian, too, like Christ lives his moral life, thus, he represents all mankind: responsibility is representation.

In addition, the German theologian is convinced that acting responsibly means to act in accordance with reality. A responsible person does not act in the name of any ideology, and does not subordinate reality to him, but coordinates his actions with reality and the actions of others. A moral act agreed with Christ takes into account the facts. This is a “realistic” behavior, this is a responsible and therefore appropriate act regarding to the reality of the world. A responsible life lived in representation and in accordance with reality also means “solidarity with human sin” in the sense of “confession of guilt”.

Moral Christian consciousness is not tied to any principle, it is a consciousness liberated by Christ for solidarity with others. In addition, responsibility apparently presupposes freedom and gives meaning to this freedom, which is expressed in the risk of a particular decision. In this reflection on Christian ethics, Bonhoeffer extends the horizons of traditional

⁹⁷ See: BONHOEFFER, D. *Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1992, p. 188.

⁹⁸ Compare: БОХНЁФФЕР, Д. *Сопротивление и покорность* [Resistance and humility][пер. с нем. А. Б. ГРИГОРЬЕВ]. Москва: Издательская группа “Прогресс” 1994, p. 154.

Lutheran Protestantism to the understanding of Christian life as “existence for the sake of the world” and then as “existence for the sake of the secular world”, that is for the sake of the world in its entirety, because according to his opinion everything belongs to Christ. This Bonhoeffer’s “für die Welt sein”, like an interpretation of Heidegger’s “in der-welt-sein”, is also interpreted as a “great innovation in Lutheranism”, as it is argued that the secular world is the key to understand Christ and the moral significance of His message.

For Bonhoeffer, reconciliation with God is the foundation (he calls it simply “reality”) of the world’s reality, as the incarnation of God in Jesus Christ. This reality, but not a sovereign, autonomous human “I” is the ontological basis for a reconstructed Christian ethics. This is the basis for Christian moral formation, discernment and action. That is why Bonhoeffer interprets Christian ethics also as “*the realization in our world of the divine and cosmic reality given in Christ*”⁹⁹. But who is this Christ, and what is his nature in determining the character of secular “reality”? In letters from prison, Bonhoeffer calls Jesus Christ “Man for others”. “But that formulation is deceptively simple, – mentions Larry Rasmussen¹⁰⁰ – and unless it is understood in the broader sweep of Bonhoeffer’s work, it does not of itself disclose the “relational” understanding of all reality that Bonhoeffer sees in Jesus”.

Advocating the ethics of responsibility, Bonhoeffer argued that Christian ethics on a completely new basis is necessary for the current generation of people. It takes a lot of effort to track the theme of responsibility as a central concept of this new ethics. The fact is that only drafts of key concepts and tips for creating this new ethics have survived. However, Bonhoeffer’s initiatives remain fruitful and useful to this day. He warned that descendants would need a new ethics of responsibility to avert the threat of extinction of reality itself. The reason for the destruction of all ties, love, marriage, friendship, loyalty, the thinker deduced from the loss of people’s “moral memory”: “...*There is no permanence, nothing is strong. Everything is ephemeral and fleeting. And such values as justice, truth, beauty, all great virtues in general, need time, permanence, “memory”, otherwise they degenerate*”¹⁰¹.

In his ethics of responsibility, Bonhoeffer professed and foresaw the anthropologisation of Christian doctrine in the future, trying to prove that true Christianity teaches Christians not only to observe piety, ostentatious religiosity and church rites, but also

⁹⁹ Compare: BONHOEFFER, D. *Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1992, p. 195.

¹⁰⁰ Compare: RASMUSSEN, L. *The ethics of responsible action*. In: *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer* (206-225) [edited by John W. DE GRUCHY, Robert Selby TAYLOR Professor of Christian Studies, University of Cape Town]. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 216.

¹⁰¹ БОНХЁФФЕР, Д. *Сопротивление и покорность* [Resistance and humility][пер. с нем. А. Б. ГРИГОРЬЕВ]. Москва: Издательская группа “Прогресс” 1994, p. 160 – 161.

how to become and to be a human on earth. And today this idea is more relevant than ever, because in today's "world come of age", the formation of "non-religious Christianity" is not a wonder, but a reality that is opposed to the tendency to level established values under the pressure of globalization and information and computer transformation of the world. Although Bonhoeffer's theology has always been in the process of correlating faith and historical context, we can now speak that his theological ideas in theology go beyond the historical period of his personal existence. In particular, this applies to his conclusions that the affiliation of believers to Christianity is determined not only by their faith but also by their deeds, is manifested in "existence – for others" like Christ himself, ultimately, measured with the responsibility of each individual to himself and the world.

ABSTRAKT

Preklad do slovenského jazyka: Mgr. GÁNOVSKÝ, M.

V moderných podmienkach sa jedinečnosť kresťanskej etiky, jej univerzálny charakter, ktorý slúžil ako základ univerzálnej morálky, čoraz viac zrovnávajú v postsekulárnej ére, vrátane kresťanskej komunity. Predtým kresťanská etika poskytovala filozofické úvahy o morálke, ktorá bola priamo založená na duchovnej skúsenosti kresťanstva. Dnes sa však základy duchovnosti položené kresťanstvom začínajú rozpadávať.

Dietrich Bonhoeffer, jeden z najvýznamnejších náboženských mysliteľov dvadsiateho storočia, sa vo všetkých ohľadoch snažil urobiť náboženstvo dôležitým aj pre moderného človeka a vyriešiť duchovnú dilemu našej doby. Dnes sme boli svedkami realizácie mnohých jeho predpovedí. Svet, ako predpovedal, sa stáva stále viac nekresťanským a dokonca aj neveriacim. Ale globálna masová kultúra a konzumný svetonázor neodpovedajú na otázku zmyslu a účelu života. To znamená, že Bonhoefferove kázne, jeho učenia a poetické diela získavajú nový zvuk, pomáhajú spojiť túžbu ľudí po slobode ich osobnosti so svedomitou zodpovednosťou, kultúrnou rozmanitosťou s duchovnou hĺbkou a láskou k človeku s vierou v Boha.

Preto sa v tomto výskume zameriame na určovanie úlohy a významu koncepčných ustanovení jeho etiky zodpovednosti pre kultúru moderného kresťanského sveta a na problém hodnotových princípov ľudskej existencie v tzv. svete, "ktorý dosiahol plnoletosť".

Bonhoefferov štýl teologického myslenia, spôsob jeho argumentácie, je podľa nášho názoru v súlade s existencialistickou tradíciou a je formovaný na princípe dichotómie „áno“ a „nie“, na princípe popierania objektivistického myslenia. Bonhoeffer však na rozdiel od

názorov Nietzscheho poznamenáva, že jeho etika nie je etikou vitalizmu, ktorá žije iba v snahe o nastolenie života, a nie je etikou odmietania, ktorá žije iba s „nie“, ale je etikou zodpovednosti, ktorá žije v napätí medzi pozemskými a nebeskými hodnotami. Život, ktorý dostávame od Krista vo forme „áno“ a „nie“, ktorý hovorí našej existencii - tvrdil Bonhoeffer¹⁰² – že si vyžaduje život, ktorý akceptuje a zjednocuje toto „áno“ a toto „nie“. „Zodpovedný život“ je život prežívaný v odpovedi na život Ježiša Krista (na „áno“ a „nie“ vypovedajúce o nás samotných). Morálny život je ten, ktorý je prežívaný zodpovedne: preto je zodpovednosť univerzálnou úlohou života. “

Bonhoeffer definuje dve črty, ktoré charakterizujú zodpovedný život: vzťah s Bohom a človekom a okrem toho s osobnou slobodou: *“Možno, ako sa mi dnes zdá, samotná predstava Cirkvi dáva príležitosť prísť na realizáciu sféry slobody (umenie, vzdelávanie, priateľstvo, hra)? Nemali by sme teda z sféry Cirkvi odstrániť „estetickú existenciu“ (Kierkegaard), ale konkrétne ju v nej ospravedlniť novým spôsobom? Som si tým istý... “*¹⁰³ Keďže ide o spojenie s Bohom a človekom, má formu reprezentácie a súladu s realitou. Aj človek, ktorý žije bez osobitnej zodpovednosti, človek, ktorý jednoducho žije svoj ľudský život, predstavuje človeka všeobecne, celé ľudstvo. Zastúpenie však prežíval v celej svojej intenzite Ježiš Kristus, ktorý sa ako Syn Boží stal človekom, aby zastupoval ľudstvo, aby bol zástupcom všetkých ľudí. Aj kresťan, podobne ako Kristus, žije svojím morálnym životom, predstavuje celé ľudstvo: zodpovednosť predstavuje reprezentovanie.

Okrem toho, je nemecký teológ presvedčený, že zodpovedné konanie znamená konať v súlade s realitou. Zodpovedná osoba nekoná v mene žiadnej ideológie a nepodriadi jej realitu, ale koordinuje svoje činy s realitou a činy iných. Morálny čin dohodnutý s Kristom berie do úvahy fakty. Ide o „realistické“ správanie, jedná sa o zodpovedný a preto primeraný akt týkajúci sa reality sveta. Zodpovedný život prežívaný v zastúpení a v súlade s realitou znamená aj „solidaritu s ľudským hriechom“ v zmysle „priznania si viny“.

Morálne kresťanské vedomie nie je spojené so žiadnym princípom, je to vedomie oslobodené Kristom zo solidarity s ostatnými. Zodpovednosť okrem toho zjavne predpokladá slobodu a dáva tejto slobode zmysel, čo sa prejavuje v riziku konkrétneho rozhodnutia. V tejto úvahe o kresťanskej etike Bonhoeffer rozširuje obzory tradičného evanjelického protestantizmu na chápanie kresťanského života ako „existencie pre svet“ a potom ako „existencie pre

¹⁰² Pozri: BONHOEFFER, D. *Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1992, s. 188.

¹⁰³ Рогов.: БОНХЕФФЕР, Д. *Сопротивление и покорность* [Resistance and humility][пер. с нем. А. Б. ГРИГОРЬЕВ]. Москва: Издательская группа “Прогресс” 1994, p. 154.

sekulárny svet“, to je pre svet celého sveta, pretože podľa jeho názoru všetko patrí Kristovi. Tento „für die Welt sein“ tohto Bonhoeffera, ako interpretácia Heideggerovej „in der-welt-sein“, sa tiež interpretuje ako „veľká inovácia v luteránstve“, pretože sa tvrdí, že svetský svet je kľúčom k pochopeniu Krista a morálneho významu Jeho posolstva.

Pre Bonhoeffera je zmierenie s Bohom základom (nazýva to jednoducho „realitou“) svetovej reality, ako vtelením Boha v Ježišovi Kristovi. Táto realita, ale nie suverénny, autonómny človek „ja“, je ontologickým základom rekonštruovanej kresťanskej etiky. To je základ kresťanskej morálnej formácie, rozlišovania a konania. Preto Bonhoeffer interpretuje kresťanskú etiku tiež ako „realizáciu božskej a kozmickej reality v našom svete prostredníctvom Krista“¹⁰⁴. Kto je však tento Kristus a aká je jeho povaha pri určovaní charakteru sekulárnej „reality“? Bonhoeffer v listoch z väzenia nazýva Ježiša Krista „Človekom pre ostatných“. „Ale táto formulácia je klamlivo jednoduchá, - spomína Larry Rasmussen¹⁰⁵ - a pokiaľ nie je chápaná v širšom rozmere Bonhoefferovej práce, sama o sebe neodhaľuje, vzťahové „chápanie všetkej reality, ktorú Bonhoeffer vidí v Ježišovi.“

Pri presadzovaní etiky zodpovednosti Bonhoeffer tvrdil, že kresťanská etika na úplne novej báze je nevyhnutná pre súčasnú generáciu ľudí. Vyžaduje veľa úsilia sledovať tému zodpovednosti ako hlavného konceptu tejto novej etiky. Faktom je, že iba návrhy kľúčových konceptov a tipov pri vytvorení tejto novej etiky prežijú. Bonhoefferove iniciatívy však zostávajú plodné a užitočné dodnes. Varoval, že naši potomci budú potrebovať novú etiku zodpovednosti, aby odvrátili hrozbu vyhynutia samotnej reality. Dôvod zničenia všetkých väzieb, lásky, manželstva, priateľstva, lojality, mysliteľ odvodzuje zo straty „morálnej pamäti“ ľudí: „... Neexistuje žiadna stálosť, nič nie je silné. Všetko je pomínutelné a prchavé. A také hodnoty ako spravodlivosť, pravda, krása, všetky veľké cnosti vo všeobecnosti potrebujú čas, vytrvalosť, „pamäť“, inak degenerujú.“¹⁰⁶

Bonhoeffer vo svojej etike zodpovednosti vyznal a predvídal antropologizáciu kresťanskej doktríny v budúcnosti a snažil sa dokázať, že pravé kresťanstvo učí kresťanov nielen k zachovávaniu zbožnosti, okázalej religiozite a cirkevným obradom, ale tiež k tomu, ako sa stať a byť človekom na tejto zemi.

¹⁰⁴ Porov.: BONHOEFFER, D. *Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1992, p. 195.

¹⁰⁵ Porov.: RASMUSSEN, L. *The ethics of responsible action*. In: *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer (206-225)* [edited by John W. DE GRUCHY, Robert Selby TAYLOR Professor of Christian Studies, University of Cape Town]. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 216.

¹⁰⁶ БОНХЕФФЕР, Д. *Сопротивление и покорность* [Resistance and humility][пер. с нем. А. Б. ГРИГОРЬЕВ]. Москва: Издательская группа “Прогресс” 1994, p. 160 – 161.

A dnes je táto myšlienka relevantnejšia ako kedykoľvek predtým, pretože v dnešnom „svete, ktorý už dospel“ nie je tvorba „nenáboženského kresťanstva“ snom, ale realitou, ktorá je v protiklade s tendenciou vyrovnat' stanovené hodnoty pod tlakom globalizácie a informácií a počítačovej transformácie sveta. Hoci Bonhoefferova teológia bola vždy v procese korelácie viery a historického kontextu, môžeme teraz hovoriť, že jeho teologické idey v teológii presahujú historické obdobie jeho osobnej existencie. Platí to najmä pre jeho závery, že príslušnosť veriacich ku kresťanstvu je určená nielen ich vierou, ale aj ich skutkami, prejavuje sa „existenciou - pre ostatných“, ako samotný Kristus, v konečnom dôsledku sa meria zodpovednosťou každého jednotlivca voči sebe a voči svetu.

LITERATURE/ LITERATÚRA

- BONHOEFFER, D. *Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1992.
- БОНХЕФФЕР, Д. *Сопротивление и покорность* [Resistance and humility][пер. с нем. А. Б. ГРИГОРЬЕВ]. Москва: Издательская группа "Прогресс" 1994.
- RASMUSSEN, L. *The ethics of responsible action*. (206-225) In: *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer* [edited by John W. DE GRUCHY, Robert Selby TAYLOR Professor of Christian Studies, University of Cape Town]. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.